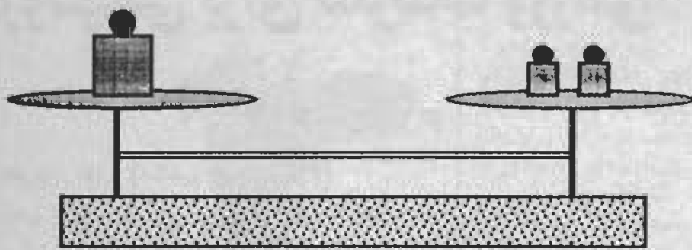

ԱՐԱՔՍ ^{ماهنامه} آراکس

♣ ՏԱՐԻ ԹԻՎ 79 ՄԱՅԻՍ-ՀՈՒՆԻՍ 1996

Գրեցի, յայտացի, Լճի Սալ ԴԵՄ ՏԵԱՐԵ 79 Նիր Մա՛ 1375 ՆԿՏԱՐԵ 1000 ՐԻԱԼ

نگرشی بر اوزان و مقادیر ارمنی

۱. گرمانیک

در کنار واحد های سنجش وزن در سده های چهارم پیش از میلاد تا سده دوم میلادی در ارمنستان واحدهای توزینی یونانی نیز به کار می رفت. در سده های میانه نظام توزینی محلی بر اساس وزن سکه رایج بود. مثلاً در سده ۱۱ م. در آرچش ارمنستان، یک قانتار یا قنطار معادل ۱۰۰ رطل (لیدر) (هر یک واحد ۱/۸۵ کیلو گرم) = ۱۸۵ کیلو گرم بود. در سایر نواحی ارمنستان یک لیدر (رطل) معادل ۱/۴۵۶ کیلو گرم بود. در نصیبین یک لیدر یا رطل معادل ۳۰۰ درهم (۹۳۴/۵ گرم) بود. در کنار اینها مقادیر مختلف واحد های توزینی در نواحی مختلف ارمنستان به کار می رفت.

در سده چهاردهم میلادی نظام توزینی بر پایه من تبریزی (در زانگور و ایروان تا آخر سده ۱۹) به کار می رفت و یک خروار معادل ۱۰۰ من (هر یک ۹۰۰ درهم = ۲۸۸۶ کیلو گرم) = ۹۰۰۰۰ درهم = ۲۸۸۶۳ کیلو گرم بود.

از دوران اورارتو تا آخر سده چهارم پیش از میلاد واحدهای سنجش حجم در ارمنستان به کار می رفته است. یک آکارگی (akarki) معادل ۱۰ تروسی (terusi) (هر واحد معادل ۳۰/۰۵ لیتر آب یا شراب و ۲۷/۶ کیلو گرم روغن زیتون) = ۳۰۰/۵ لیتر (آب، شراب) و ۲۷۶ کیلو گرم (روغن زیتون) بود. هر آکارگی معادل ۱۰ کاپی (kapi) (تروسی) = ۳۰۰/۵ لیتر = ۲۳۴ کیلو گرم (گندم) = ۱۸۰ کیلو گرم (جو) به حساب می رفت.

بر اساس منابع ارمنی، نظام سنجش حجم رومیان در ارمنستان سده های میانه برقرار بوده است. یک کایت (kayt) معادل ۴ ساپور یا پاس (هر واحد ۱۰ کسست = ۵/۳۴ لیتر) = ۱۰ سرواک (servak) یا کامپساک (kampsak) (هر واحد = ۴ کسست = ۲/۱۳۶ لیتر) = ۴۰ کسست (هر واحد معادل ۲۰ اونکی unki = ۵۳۴/۰ لیتر) = ۸۰ سکاواراک، (معادل ۱/۲ کسست = ۲۶۷/۰ لیتر) = ۱۲۰ شیش، بیسیون یا بسینی (هر کدام ۱/۲ لیتر) = ۲۴۰ آبایی = ۶۰ لیتر = ۱/۹۲۲۴ کیلو گرم).

در سده ۱۹ م. در برخی از نواحی در ارمنستان یک سومار گندم برابر با ۱۶ کوت kot = ۸۴ روب = ۱۲۲/۸۵ کیلوگرم به کار می رفت و واحد اخیر در نواحی مختلف متغیر بوده است.

در نزد ارمنیان برای سنجش سطوح مقدار مساحت بر حسب کاشت گندم به کار می رفت (مانند خالواراتغ، سواراتغ، کوتاتغ، پنتاغ و غیره) یعنی مقدار سطحی که معادل همین مقدار گندم در آن قابل کشت است. در سده ۱۹ و اوایل سده ۲۰ برای سنجش مایعات (شراب، روغن و غیره) واحدهایی به کار می رفت. در تارون هر قاراتاش لیتر = ۷/۵ هوا = ۹/۶۲۹ کیلوگرم = ۱۰/۶۹ لیتر (روغن) بود. در ساسون هر لیتر = ۱۶ فوت = ۶/۵۵۲ کیلوگرم = ۷/۲۸ لیتر (روغن) و به همین ترتیب مقادیر غیر معادل در نواحی مختلف به کار می رفت.

در اواخر سده ۱۹ و اوایل سده ۲۰، در ارمنستان شرقی نظام سنجش روسی هم رایج گردید. و پس از استقرار نظام شوروی در ارمنستان (۲۹ نوامبر ۱۹۲۰) به تدریج سیستم متریک رواج یافت.

در ارمنستان همچون سرزمینهای دیگر از زمان های دور تا اوایل سده بیستم اوزان و مقادیر نظام سنجشی طول، سطح، وزن و حجم وجود داشته است. براساس اطلاعاتی که از اماکن باستانی شهر ایروانی (ایروان) و کاپالی دره به دست آمده مشخص می شود که در زمان سلسله آراتیان (اورارتو)، یک قدم معمولی برابر با ۳۱/۴ سانتیمتر بوده و هر کانگون کوچک معادل ۱/۵ قدم (وتناچاپ Votnchap) یا ۴۷/۱ سانتیمتر بود. در دوران باستان به موازات آنها از قدم بزرگ (وتناچاپ بزرگ) نیز استفاده می شد که معادل ۳۵/۳۱ سانتیمتر و هر کانگون متوسط معادل ۱/۵ قدم بزرگ یا ۵۳ سانتیمتر و یک کانگون بزرگ معادل دو قدم بزرگ (۷۰/۶۲ سانتیمتر) بود. در ارمنستان سده های میانه، قدم کوچک (وتناچاپ کوچک معادل ۲۶/۵ سانتیمتر)، قدم متوسط (۳۰/۹ سانتیمتر) و قدم بزرگ (۳۵/۶ سانتیمتر) به کار می رفتند.

در دوران باستان و دوره مقدم سده های میانه، یک مفنون (mgnon) معادل هفت آسبارز یا وتاوان (vetavan) هر یک معادل ۱۰۰ قدم = ۲۱۱/۴ متر) = ۷۰۰ قدم (هر یک معادل ۶ قدم = ۲/۱۱۴ متر) = ۴۲۰۰ قدم (هر کدام ۱۶ مات معادل ۳۵/۲۳ سانتیمتر) = ۶۷۲۰۰ مات (هر یک ۲/۲ سانتیمتر) = ۱۴۸۰ متر بود. در منابع مختلف نظام های سنجش دیگری برای این دوره نگاهداری شده است که اختلاف جزئی با مواد یاد شده دارند.

پس از سنجش طولی یاد شده می توان آنها را به انواع دیگر یعنی واحد های سنجش سطح و حجم تبدیل نمود. در سده های میانی موخرو سده نوزدهم واحد اصلی سنجش مسافت، مقدار راهی بود که در یک ساعت طی می شد و فرسخ (پارساخ)، فرسنگ، آغاج، ساهات نامیده می شد. این گونه سنجش مسافت، سنجش نسبی است، مسافتی که یک نفر در یک ساعت می پیمود بطور متوسط ۵ کیلومتر، همین میزان برای اسب کوتاه قد ۶/۴-۵/۳ کیلومتر، اسب بلند ۷/۵ کیلومتر بود. مسافت یک روز معادل تقریباً ۸-۷ مسافت ساعتی (۴۰-۳۵ کیلومتر) در نظر گرفته می شد. در میان ساکنان قفقاز و ارمنستان در سده ۱۹ و اوایل سده بیستم، نظام طولی به کار می رفت که بر اساس گز یا آرشین خانی قرار داشت و یک گز = ۴ چارک = ۱۶ گرخ یا کرز = ۳۲ باخر = ۱۰۲/۴ سانتیمتر (در استان ایروان) ۱۰۲ سانتیمتر (استان شماخی)، ۱۰۱/۸ سانتیمتر (استان دریند)، ۱۰۰/۵ سانتیمتر (استان تغلیس) بود.

در سده نوزدهم م. در نواحی زانگور و نخجوان ارمنستان و قبل از آن در سراسر ارمنستان شرقی نوعی نظام سنجش طولی بر اساس واحد گز وجود داشت که هر گز معادل ۹۴/۴ سانتیمتر بود. در شهر شوشی هر گز معادل ۷۲/۱۳ سانتیمتر بود.

در اماکن باستانی مسامور قوریاغه ای سنگی به وزن یک سیکغ (sikh) معادل ۸/۶ گرم پیدا شده است و نشان می دهد که نظام توزینی آشور-بابل از سده ۱۶ پیش از میلاد در فلات ارمنستان بکار می رفته است. در زمان پادشاهی آراتیان اورارتو) واحد وزنی یک تاغاند (taghand) معادل ۶۰ مناس (هر یک ۶۰ سیکغ = ۵۰۱ گرم) = ۳۶۰۰ سیکغ (هر یک ۸/۳۵ گرم) = ۳۰ کیلوگرم به کار می رفت. همین نظام توزینی در ارمنستان تا آخر سده چهارم میلادی به کار رفته است. از جمله واحدهای وزن هخامنشی که در ارمنستان رواج داشت می توان سیکغ ۸/۴۱ گرم) را نام برد که به عنوان سکه زر، دارهیک، دهگان نام گرفت. سیکغ بسین ۵/۶ گرم بود و هر مناس شامل ۶۰ سیکغ زرین و ۹۰ سیکغ سیمین بود (تقریباً ۵۰۴ گرم) و هر تاغاند معادل ۶۰ مناس (۳۰/۲۴ گرم) بود.

تدریس دروس ابتدائی و راهنمایی

توسط دانشجوی رشته مهندسی

بعزاز قهر تلفن: ۸۰۴۵۶۹۳